

ԲՆՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ**ՆԵՐՍԵՍ ԼԱՄԲՐՈՆԱՅԻ**

Գ. — Եկեղեցական կարգ ու սարքի, Խորհուրդներու, մանաւանդ ներառնական կեանքի ուղղ. — Յիշել Սեւ Լեւոսն Մեծ վանքերը այդ դարուն, ձգուած ուղղակի իր տեսութեան — իր մեղի կտակած կտորները թէն հատուածական, բայց կը կազմեն կարելի նշմարներ իրականութեամբ բարասուն, պատմութեան համար չափազանց թանկ, Ոչ մէկ հեղինակէ այսքան ապրուած (vécu), յատկանշական փոքր գրութիւններ, փոքր տողութիւններ մենք ունինք մեր հին մատենագրութենէն: Ըսեր եմ տեղ մը Մագիստրոսի յիշուեալ նամակներէն ընկերութեան մը պատկերը չի չինուիր մեր մտքին մէջ: Լամբրոնայի Պապարագի շուրջ, քահանայի մը ուղղած իր պղտիկ մէկ պատասխիկէն դատակարգ մը ամբողջ կը սեւեռուի մեր մտքին մէջ: Մեղք որ կրօնական իր եռանդը կարմիր շուրջառի մը պէս ձգուած մնայ ընդմէջ իր և աշխարհին: Այլապէս մենք կ'ունենայինք մեր ԺԲ. դարը, մեր Միջին դարը, մեր կիլիկեան հարստութիւնը, մեր եկեղեցիին իմացական գէշմը անհաւասարելի պայծառութեամբ:

Թ Ե Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

Դ. — Կ'առաջարկեմ ձեզի իր անձը, գործին չափ մեծ ու գեղեցիկ — աւելորդ է վերլուծումը. — Քիչ բան ունիմ այս մարդուն աւելցնելիք: Բանաստեղծ մը է, չի նող մը է: Արտաքին յարաբերութեանց մարդ, չէ կրցած իր ժողովուրդին ալ ըստալ ընել այն հեռահայեաց դարերու իշնող հայեցողութեամբ (contemplation) որով կ'ուզենք զգեստաւորել մեր հին պատմութեան մէջ հոյունապետները, Մեսրոպ, Սահակ, Օձնեցի ևն: Չեմ գիտեր ինչո՞ւ իր այնքան բարձր ու ազնիւ տուրքերէն ձապատանեաց եկեղեցին չըլլայ շահած առնուազն արեւմուտքի երկու մեծ եկեղեցիներուն բարեացակամութիւնը, իսլամ ծո-

վուն մէջ նետուած մեր ժողովուրդին: Կրնայ առարկելի որ մեր թերութիւնները կան որ կը վարեն մեզ մանաւանդ մեր մեծ անձնաւորութեանց ընդմէջէն: Կրնայ ըլլայ: Կ'երեւակայեմ զինքը Հոռոմի գահին վրայ: Անոնց եկեղեցին հաւանաբար իր մեծագոյն պագերուն քովը դնէր անոր անունը: Կը հաւատամ այս ըսածին: Իր դաւանաբանական գործէն անկարող եմ մասնագիտական տեսութիւն մը, հայ եկեղեցւոյ իմաստասիրութիւնը խտացնել — յիշել Շնորհալին — իր ճիշդութեամբը մէջ որքանը թարգմանածոյ և որքանը ինքնագիր: Էնքան կրնայ վճռել: Ըսի թէ տրամաբանութիւնն էր տիրականը իր մէջ: Այս վճռը իր ոճին տպաւորութիւնն էր իմ վրաս: Չեմ կարդացած իրմէ գրուածք մը ուր մտածումը ինքնին պարտադրէր ինքզինքը առանց հոռոտութեան և զգայնութեան նպաստին:

Գործին քաղաքիւնը կամ կեիւր. — Յետակ է, այդ զգայնութեան տեսակէտով, ժամանակին գերազոյն տաղնապը, եկեղեցիներու միութիւնը — Շնորհալիով սկսուած — որ կը շարունակուի իրմով, առանց լուծումի մը յանգելու: Քաղաքական որոշ գունաւորում մը կայ այս մարդուն գործունէութեանը մէջ: Իր նամակներն ու թուղթերը որոշ հասկացողութեամբ մը կը գրահանեն մեր միտքը կիլիկեան և հայաստանեան ուղղութենէն: Իշխաններ, եկեղեցականներ, սոսկական անհատներ, երբեմն հոգեկան գրուապ, բանաստեղծական որոշ զգացողութիւն — անտանելի տաղաչափ մըն է երբ մուսաներուն բարբառը կը փորձէ, կարծես թէ իր ամբողջ զգայնութիւնը յատկացուցած է իր արձակին — թոյլք և երեւակայութիւն մանաւանդ անձին իր շեշտը զայն կ'ընեն ամէն ժամանակներու համար շահեկան մարդ: Չմոռնալ որ ամէն հալածուող մարդոց նման անոր յիշատակն ալ գեռ է հանգլած: Անիկա մէկն է այն քիչերէն որուն նուիրուած հատոր մը մէկ քանի յատկանիշները պիտի գտնէր հայ հաւաքական հոգեբանութեան: Անոր մէջ ըզգացի մեր ժամանակներու անձնուէր եկեղեցականի մը կիրքն ու զգայնութիւնը: Առանց վարանելու կը յիշեմ հոս անոնքը Խրիմեանի:

Լեզու. — ԺԲ. դարու գրական վերա-

ներողութուն — Արծաթի դար որակուած — արծաթին վրայ է որ երեւան կուգայ ամեւնէն աւելի ուշագրաւ կերպով: Ու այդ արծաթին ամենէն մեծ գործաւորը առանց վարանելու կրնամ անուանել Լամբրոնացին: Ըսի թէ նախագաւաթիւնը մանուածապատ (torneux) էր, ըսի կ'ուզէի թէ իմ մտածէր: Ու երբ մտքի առջեւ ունեւնաք անհուն դժուարութիւնը մեր հեղինակներու Ե. Գարէն սկսեալ, մտածման ատակ գործիք մը ճարելու, այն ատեն կը հասկնաք թէ ինչ առաւելութիւն է իր մօտ այդ ամուր, հիմնականով պաշտպանուած ու աւելորդէն զերծ գործիքը, որուն մէջ երբեմն երբեմն, ժողովրդական տարերբ, գլխաւորաբար աշխատարարի յոգնակի մասնակներ, բառեր, օտարներէ փոխադրումներ, ունին բանասիրական որոշ տարողութիւն: Շատ շահեկան պիտի ըլլար իր թարգմանութեանց վրայ ուսումնասիրել լեզուի հարցը իր մօտ — այդ բանը ըրած են Վիննանացիները Ե. Գարու հեղինակներուն, Դուրեան Սրբազան շատ չահեկան բաներ ըսած է այդ թարգմանութեանց առիթով: — Լամբրոնացիի թարգմանութիւնները հայոց հին լեզուին յեղաշրջումէն պատմող շատ մասնաշաղկապութիւններ կ'ենթադրեմ թէ կը ծրարեն իր գործը: Մեր բանասիրութիւնը պեղումի ընդարձակ դաշտ մը ունի այդ մարդուն գործէն:

Քիչ մը ծանրաշարժ, ոչ դաշն, նոյն իսկ անկիւնաւոր, չըսելու համար խորդ ու բորդ այդ լեզուն իր շունչովը, կառոյցովը մտածումը նուաճելու յայտնի փանքովը զգացումներէ մթերեալ մշտագոյ շերտութեան մը, մեր մշակոյթէն պահ է:

Գործիք սեղը մեր Մասեմագրութեան մէջ. — Լամբրոնացի անոնցմէ է որոնց անձը աւելի մեծ է քան թէ իրենց գործը: Այս վերջու տարածել նաեւ մեր պատմութեան և զբաղանքութեան ալ վրայ հաստատապէս: Անհամարաւոր կերպով ժիր, անձանձիր գործունէութեան այս հակառիկ անուշ մեղի հարկադրող բացառիկ գործ մը չէ կտակած մեր հին Մատենագրութեան: Ճաւ է անշուշտ այս դատաստանը: Բայց չի դադրիր իրականութեան արձագանգը ըլլալէ: Արդի սերունդը այդ մարդը պիտի չփնտռէ ճանշնալու համար Արծաթէ դարու մեր զբաղանքութիւնը: Բայց պիտի սիրէ իր անշուշտ

խառնուածքը, իր մշտողգրի անձնաւորութիւնը, հեռահայեաց իր ասորժանքերը, սուր, բիրտ իր եռանդը, կատաղութիւնը նոյն իսկ, բայց պիտի վարանի իր գործին առջեւ, որ թէ և իբր քանակ ունի որոշ տարողութիւն, բայց իբր որակ կ'ընկղմի միջինին մէջ իր ժամանակին: Ըսի թէ բանաստեղծ մը չկար իր մէջ: Ըսել կ'ուզէի թէ մեր ցեղին զգացման գոհարներէն պատահակի երեւցող փառքեր — կ'ակնարկեմ Շարակնոցի գոհարներուն — չպատահեցին իր յիշատակը իրմէ վերջ: Սրէկ կարողացի Աստուածածնայ վրայ իր ներդրեանը վրէժ ուսկան դատումէ մը առաջ: Քոր բնկում մը առթեց ատիկա ու կարօտակի յիշեցի մեծ ճշմարտութեան որով հայոց եկեղեցւոյ զբաղանքութեան մէջ Աստուածածնայ նուիրում ամէն պատահիկ տունուազն զգացմամբ, խորունկ մարդկայնութեամբ մը թրթռուն բանաստեղծութիւն մը կը պարունակէ — հրաշք մեր «մեծացուցէ ճնշուն» — յիշեցի դարձեալ Բան ԶԱ. Նարեկին, Աստուածածնայ հօր մաղկանք Եւսարդ» — Լամբրոնացի իր այդ ընդարձակ ներդրոյն մէջ իր մերկութեան դժբախտութիւն է որ կ'ուզէ իրագործել: Ու նոր չէ որ քննադատները — հիները այդ անունը իբրեւ մեկնիչ գործածեցին արդէն — զբժարախտ ստեղծողներ, առնուազն անկարող պահանջիտներ եղած են:

Իր անձէն դուրս, որուն կ'երթայ իմ հիացումս, ունիմ գովեստի խօսք իր նախադասութեան գնացքին վրայ որ իրեն պատկանելուն չափ դարուն ալ նկարագրին է: Մեր լեզուն այդ շրջանին քաղաքական գործիք մըն է գրեթէ և կենդանի, իրաւութեան արեւմուտքի հետ չփման մէջ, թաթափած քիչ մը շատ նենգ ազդեցութիւնը յոյնի որ քաղցկեղը եղաւ հայ գրականութեան ամբողջ դարեր, արգիլելով անոր կեանքը, թերեւս ազդեցութեանէն ազատելով զարձակ առարա-արարական ճնշումին որ մեր միտքը նուաճում արեւմտ:

Մատենագրութեան մէջ իր նեղ տեղը սակայն չէ դադրած խնդիր ստեղծելէ: Մանաւանդ ժԹ. դարուն հասկնալի նըպատակներով, երբ մեր կաթողիկ վարդապետները այդ մարդուն մէջ մեծ զբաղէտ մը կը դաւանին: Մեր սերունդը անոր անձը

ՆԱԽԱԲԵՐՔ ԿԱՆՈՆԱՆԵՐ

ՍԵՄԱՑՈՒՍՑԷ ԴԱՐԱԿԱՆՆԵՐ

Մեր Եկեղեցիին մէջ գործածուող Շաբաթակնոցը կը պարունակէ 55 կանոնական Մեծացուցէներ միայն, ինչ որ շատ չնչին թիւ մը կը ներկայացնէ Հարցներու մեծ թիւին — 190 — համեմատութեամբ: Այս իրողութեան պատճառն ան է որ հին ժամանակ Մեծացուցէն կ'երգուէր միայն կիրակի օրերը Իւղաբերից կարգին մէջ, և ոչ թէ ամէն օր ինչպէս հիմա: Այս 55 Մեծացուցէներէն 40 հասր կը վերադարձին Մովսէս քերթողի, որ կը նկատուի Յարուսեան Հարցներուն հեղինակը:

Կանոնական Մեծացուցէներու փոքր թիւին բաղդատմամբ ուշագրաւ է մեծուսէնը թիւին պարականոն Մեծացուցէներու — 60 պատկեր — զոր Ս. Էջմիածնի միաբաններէն Սահակ վարդ. Ամատունի ձեռագիր Շաբաթակնոցներէ քաղած և հաստատակա՞ծ է 1911ին, ի վաղարշապատ (Հին և Նոր Պարականոն կամ Անվաւեր Շաբաթակնոցներ):

գնահատելէ ետքը, անոր գործը կը դարձնէ իր ժամանակի ընդհանուր միջինին: Պիտի չկարդանք զինքը դժգոյսով բախտին համար որ կը սպասէ ամէն մեկնիչի: Առանց ըստեղծագործ արդիւնքի մենք պիտի չլիջինք ոչ ոքի այն արգար փառքը որուն իրաւունքը ունի ամենէն հասարակ քահանան որ կը ստեղծէ: Տարօրինակ է որ մտածած չըլլայ զրականութեան մարդ մը, որ զերբ զօրածոնց իր համոզումներուն ի պաշտպանութիւն: Տարօրինակ է որ իր ժամանակի ամբողջ մշակոյթները հիմնովին վերածանա՞ծ այս մարդը — կ'անարկելով լատին ու յոյն մշակոյթներէն իր հմտութեան Փրպլի վայելչութենէ դուրս բան մը հասկցած է չըլլայ: Ներսէս Լամբրոնացի շատ գեղեցիկ է գրեթէ մըն է:

(4)

Թ. ՕՇԵԿԱՆ

→ ԿԵՐՁ Ի ←

Ս. Աթոռոյս Զեռագրատան թիւ 503 Շաբաթակնոցը կը պարունակէ բազմաթիւ անտիպ շաբաթականներ, որոնցմէ Յովհաննէս Սարկաւազ վարդապետի գրած Դեռնդեանց ալմանիքն է շաբաթական ժամանակին հաստատակաւցաւ Սիոնի մէջ (1941 էջ 74-75): Այս անգամ կը ներկայացնենք տասնեակ մը ընտիր Մեծացուցէներ, առնելով նոյն ձեռագրէն, թուղթք 37-45, որոնք իրենց լեզուով, տաղաչափութեամբ և բովանդակութեամբ կը նմանին մեր հնագոյն շաբաթականներուն:

1. ԱՁ. — Մայր Աստուծոյ Ոսկելոյն տըրտմաւ Մարիամ, անա ցընծայ() և զուարճացիր, քանզի յարեաւ փառքըն հօր այսօր որդին քո միածին, ըլլեց մեծացուցանմբ:

Կոկնակուր թագաւորին թագեցելոյ մայրը թաղծեալ, այսօր բերկրեաց ուրախութեամբ. քանզի յաղթողը զօրութեամբ կոխեաց զզօրութիւն մահու և զբժոխաց, յառնելով ի մեռելոց, ըլլեց:

Կուսութեամբ կընքեալ ծնող միածնին, նորահրաշ քեզ աւետիք. քանզի անհրաժեշտութեամբ մեռելոց կընքեալ վիժով այսօր յարեաւ, զհոգիս մարդկան լուստարեաց, ըլլեց:

2. ԻՁ. — Ուրախ լիբ աստուածածին տապանակ աստուածընկալ, որ ծնար զանըսկիզբէն բանն. օրհնութեամբ երգով ըլլեց մեծացուցանմբ:

Որնդայ() տաճար և առգաստ անըսկընակից որդւոյն, որ եղբ պարծանք կուսութեան մարդկան. օրհնութեամբ:

Բարեխոսեալ վասըն մեր անդադար աստուածածին, որ մայրդ ես և աղախին Քրիստոսի. օրհնութեամբ:

3. ԲՁ. — Որ զբանն Աստուած յորովայնի քու՞մ ընկալար, և ծնար ըզնա մարմնով աստուածածին. օրհնութեամբ երգով ըլլեց մեծացուցանմբ:

Որ զհուրն Աստուած մարմնով ի գիրկըս քո բարձիւր մորենի անկիզբի տիրամայր աստուածածին. օրհնութեամբ:

Որ ըզհացըն կենաց քաղցեալ բնու